

En historia från Halland

Lagerlöf, Selma,

59 C Br.

National Library
of Sweden

Roman
h.
(h.)
.

EN HISTORIA FRÅN
HALLAND.

AF

SELMA LAGERLÖF.

SÄRTRYCK UR SVENSKA TURISTFÖRENINGENS ÅRSSKRIFT 1910.

Kungl. biblioteket

0 0000 000079477

Den lille Nils Holgersson hörde detta berättas, då han gjorde sin underbara resa genom Sverige, men det hann inte upptecknas i tid för att komma in i resebeskrifningen. Vildgässen hade slagit ner på några åkrar i södra Halland, som bredde ut sig lika vida och välskötta som någonsin i Skåne, och där kom han att lyssna till hur en hallänning talade om historien för en skåning, för att denne skulle förstå hvilka svårigheter hallänningarna hade haft att kämpa med, innan de hade kunnat bringa sitt land upp till välmåga.

ör omkring hundra år sedan fanns i södra Halland en gammal gård, som låg på en enslig plats nära kusten. Den var bebyggd med små låga och ålderdomliga hus med gråsvarta halmtak, och själfva storstugan var så urgammal, att den hade takfönster.

Gården hette Bredane. Den hade stora ägor, men det var endast trakten närmast omkring husen, som kunde odlas. Det öfriga bestod af ofruktbara flygsandsfält.

Gammalt folk visste att berätta, att rundt omkring den ensamma gården skulle det förr i världen ha legat en hel by. Det hade varit på den tiden, då det fanns godt om skog i Halland, då det växte väldiga skogar af ek och bok ifrån hafskusten ända upp till Smålandsgränsen. Då hade byn med sina ägor legat som på en uthuggning, och träden hade stått rundtom och skyddat den. Men så hade skogen blifvit borthuggen, och det var inte bara den skogen, som stod närmast, som hade blifvit förödd, utan all skog i hela trakten, ja, all skog i hela Halland.

Det sades, att bönderna i Bredane först skulle ha varit glada öfver att de hade lyckats göra sig af med skogen. De kunde nu lägga ut sina åkrar allt vidare, och de fingo ha boskapen gående på öppna vidder, där den lätt kunde vaktas. Det var en och annan, som klagade öfver att det aldrig var lugnväder, sedan träden inte längre togo emot blåsten, och andra jämrade sig öfver att de måste fara ända till Småland för att hämta ved. Men det fanns ingen, som var missnöjd på allvar. Ingen trodde, att det kunde ligga en fara i detta, att skogen var borta.

Men byn Bredane låg, som sagdt, alldeles vid hafvet, och de stora åkrarna sträckte sig ända ner till vattnet. Och nu sägs det, att några år efter att skogen var borthuggen, hände det en höst, att stormen ref upp ett par vissnade grästufvor nere i strandbrädden. Under grästufvorna låg fin, lätt sjösand. Den bestod nästan inte af annat än skal af musslor och snäckor, som hade blifvit malda till finaste mjöl på hafvets stora kvarn, och den lyftes upp med vinden och började yra omkring. Sedan var det, som om vinden inte kunde lämna stranden i ro. Grästufvorna voro borttorkade, sedan skogen inte mer höll kvar fuktigheten, och de rycktes bort af vinden, den ena efter den andra. På så sätt kom allt mer och mer sand upp i dagsljuset och följde med stormen. Den for upp i luften, dansade omkring en stund och föll ner igen i hårda, hvita drifvor, ungefär som yrsnö.

Då bönderna i Bredane sågo den där leken första gången, tänkte de intet ondt om den. Men nästa vår märkte de, att åkrarna, som lågo närmast hafvet, voro nersandade.

Det var bara ett tunt sandlager, och det tycktes inte vara till stort men för växtligheten. Men hela den sommaren blef ofantligt torr och blåsig. Säden kunde inte växa, den vissnade bort, krympte ihop till ingenting. Under den låg matjorden torr som fnöske, och hvarje dag ref vinden upp hela skyar af den och förde bort dem. Men under det tunna jordlagret återigen låg den lätta sjösanden, finmalen som mjöl och redo att dansa om med vin-

den. Det gick så, att då sommaren var slut, hade stormen hela stora fält att leka med. Uppe i byn Bredane sutto bönderna och sågo hur den lyfte upp sandmassorna, vräkte dem mot skyn, valsade rundt med dem och kastade ner dem i drifvor och småkullar, som den nästa dag flyttade och omformade.

År efter år sandade vinden ner allt fler fält, och bönderna fingo allt mindre jord att odla. De förde nog kamp mot sanden, reste stängsel och gräfdde diken, men ingenting tycktes hjälpa. Om de plöjde och harfvade, var det, som om de hjälpte vinden att rifva upp sanden, och om de läto jorden ligga i fred, blef den snart så öfversandad, att inte ett grönt strå kunde sticka upp.

Det var inte nog med att flygsanden förstörde åkrarna: det var ingen ände på den otrefnad den medförde. Den låg i drifvor på dörrtröskeln, då man om mornarna öppnade stugdörren, den piskade en i ansiktet, då man gick ute, den rusade ner genom skorstenen och blandade sig i maten, och på vägar och stigar lade den sig i så djupa lager, att allt gående och åkande blef oändligt mödosamt.

Snart kunde byinvånarna inte härda ut längre. Om några år ref ett par af dem ner sina hus och satte upp dem längre inåt landet. Hvarje vår flyttade någon, och till sist fanns det bara en enda gård kvar af hela byn.

Nu väntade man ju, att inte heller den gården skulle bli länge stående midt ibland flygsandsfälten. Men det blef den likafullt. Bonden, som ägde den, var af sådant slags folk, som inte vill låta sig drifvas bort. Det var inte därför, att han var så kär i trakten, att han inte kunde trifvas någon annanstans, som han inte ville byta om boplats. Men han kunde inte tåla att bli tvingad att flytta mot sin vilja. Han ville hellre stanna där han var och kämpa med sanden.

Sedan föll det sig så, att hans son och alla de, som efter honom kommo till gården, voro af samma sinnelag. De ville inte höra talas om att sanden skulle tvinga dem att flytta gården, så länge som de kunde lyfta en spade för att mota bort den. Och det var ingen lätt kamp, som de hade

att föra, framförallt af den orsaken, att ingen lärde dem hur den borde föras. Ingen sade dem hur de skulle binda sanden för att förmå den att hålla sig stilla. De nöjde sig med att resa upp täta stängsel kring de åkrar, som lågo närmast boningshuset, för att åtminstone kunna bevara dessa.

De där människorna frågade inte efter, att de måste lefva i fattigdom för sin envishets skull. De satte detta, att inte låta sig drifvas bort, högre än allt annat. I stället för de stora boskapshjordar, som de förut hade ägt, hade de nu bara några få kor och en enda häst. Men så länge som de kunde föda dessa, voro de ändå i stånd att hålla sig kvar.

Något, som styrkte dem, var nog det, att det följde anseende med att föra en sådan strid. Folk tyckte om att se, att de inte läto sig fördrifvas, och när bonden från Bredane visade sig i en folksamling, var det alltid någon, som vände sig om för att betrakta den, som hade kraft att hålla ut bland flygsanden.

Men för hundra år sedan, då kampen mellan människan och sanden pågick som ifrigast, såg det på en gång ut, som om sanden skulle få öfvertaget. Bonden i Bredane dog plötsligt i sina bästa år, och sonen, som han lämnade efter sig, var inte mera än femton år gammal, utan kom under sin mors förmynderskap. Det var således hon, som nu skulle föra striden mot sanden, och fastän hon dittills hade skött sig väl, var det ingen, som trodde, att hon hade nog uthållighet för att kämpa med en sådan fiende. Sonen hette Sigurd. Han bråddes på modern, som var ljus och vacker. Han tycktes ha ett lätt lynne som hon, men så länge som fadern lefde, hade denne gifvit honom del af alla sina bekymmer, så att han hade blifvit väl mycket nedtryckt och var alltför allvarlig för sin ålder. Han och modern voro goda vänner. De voro ense om att de skulle försöka att hålla sig kvar på Bredane och inte visa sig sämre än de förra ägarna.

Då bonden på Bredane hade varit död ett år, kom en ny dräng till gården. Sigurd hade inte sett drängen, förrän han kom vid höstflyttningen. Matmodern hade råkat ho-

nom på ett bröllop sommaren förut och hade genast stätt honom utan att fråga sonen till råds. Drängen hette Jan. Han var lång och smärt, hade hår, som var starkt rödt, blek hy och svarta ögon. Modern tog synnerligen väl emot honom. När han kom in, var stort flyttkalas framdukadt: gryn-kaka, färskt bröd, nykärnadt smör, ost, korf och brännvin. Det låg duk på bordet som på en helgdagskväll. Drängen åt ohyggligt mycket, och Sigurd fann det underligt, att han ville visa, att han kom svulten till gårds. Både under måltiden och efteråt språkade han upphörligt, munnen stod inte ett ögonblick igen på honom. Han var mycket skämtsam, och både modern och tjänstefolket hade så roligt, att de ibland voro som upplösta af skratt. Sigurd lämnade honom inte med ögonen på hela kvällen, men han skrattade inte.

Drängen gick ut i stallet ett ögonblick för att sköta om hästen, och då passade modern på att fråga Sigurd hvad han tyckte om den nykomme. Sigurd visste, att modern skulle ha blifvit mycket glad, om han hade svarat, att han var nöjd med honom, men det kunde han inte förmå sig till. »Är han inte en tattare?» frågade han i stället. — »Han!» sade modern. »Hvarför skulle han vara en tattare? Vet du inte, att alla tattare äro mörklagda? Men den här har ju rödt hår.» — »Ja, men han har silfverknappar i västen.» — »Det måtte han väl kunna få ha utan att vara en tattare,» sade modern och lät harmsen.

Under de följande dagarna gjorde Sigurd jämt sällskap med den nye drängen, och hvad han än tänkte om hans ätt, så kunde han inte neka till att han arbetade. Han var så flink, att han hann med mer på en dag än den förre drängen på fyra. Han var därtill så villig, att han företog sig mer arbete, än man väntade af honom. Det var inte nog med att han högg sönder veden i vedskjulet, han bar också in den i stugan. Det fanns en lucka på lagården, som i mångfaldiga år hade hängt snedt på ett gångjärn, utan att någon hade lagt märke till det, men nu blef detta tillrättasatt. Han smorde gamla rostiga lås, satte

gjordar på bryggkaren och stoppade noga igen hålen i gärdesgårdarna. Och allt arbete gick under skämt och glam. Det kunde inte nekas, att det hade blifvit en mycket större trefnad i hemmet, sedan han hade kommit.

Det stod en gammal kaffekittel på en hylla i storstugan på Bredane, som inte på många år hade kunnat begagnas. En dag vände sig Sigurd till Jan och frågade om han inte kunde sätta den i stånd. »Det kan jag nog, om jag bara får se på den», sade Jan. Husmodern tog då ner den från hyllan och räckte den till Jan, men med detsamma gjorde hon ett litet tecken till honom. Jan tog af locket och tittrade ner i kitteln, men satte den genast ifrån sig. »Den här ska vi passa på att få lagad, när det kommer några tattare dragande förbi», sade han. »Det är inget fel med den, bara den blir förtennad.» Sigurd kände en stor lättnad vid dessa Jans ord. Han visste, att alla tattare kunde förtenna, och om Jan inte förstod sig på den konsten, så var han väl ingen tattare. Det var nog så, att gossen inte hade kunnat undgå att fästa sig vid drängen, och han var glad, att Jan inte var någon tattare, så att han kunde få stanna kvar på gården.

Men om ett par dagar hade Sigurd återigen blifvit orolig, ty då tog Jan sig för att spela fiol. Det var matmodern, som hade talat om hur mycket präktigt fiolspel hon hade hört i sin ungdom, och då hade Jan hämtat in sin fiol och börjat spela. Först hade han spelat trögt och osäkert, som om han inte skulle vara mycket hemma i konsten, men med ens hade han kastat hufvudet tillbaka, ögonen hade börjat glänsa, och stråken for med fart och kraft öfver strängarna. Det visade sig, att han var en mästerspelman. När han kom rätt i tagen, kunde inte kvinnfolken hålla sig stilla, utan började dansa. Sigurd däremot satt orörlig och bara lyssnade. Han hade knappt hört någon god spelman förut, och han blef så glad åt musiken, att han inte ville dansa, utan bara hålla sig stilla och suga in tonerna i öronen. Men medan han satt och lyddes som bäst, hände honom något besynnerligt. Det var ett svårt minne, som dök upp

i hans tankar och störde honom i njutningen. Han såg för sig ett sådant där tattarfölje, som brukade draga fram genom landet. Det kom inkörande på deras gård: ett par stora vagnar, som endast tycktes vara lastade med trasbylten, och som drogos af eländiga, utsvultna hästar, och med vagnarne följde långa, magra karlar med ansikten fulla af skråmor och ärr, fula, gulhyade kvinnor och en oändlighet af svartögda ungar, som sprungo omkring öfverallt och tiggde allt, hvad de sågo. Fadern hade inte varit hemma, då de hade kommit, och modern hade de skrämt och tvungit att ge dem allt, hvad de begärde. Hon hade måst ge dem mat, brännvin, hö, ull och kläder, så att när de äntligen hade dragit sin väg, hade huset varit som utplundradt. Och allt detta kom han ihåg nu, då Jan spelade. Han sökte komma ifrån det, men det var något i spelet, som påminde honom om de gälla, skrikiga skojarrösterna.

Några dar efteråt kom Sigurd hastigt in i storstugan, där modern satt och spann. »Nu skall jag säga dig, att Jan ändå är en tattare,» sade han. — Modern lutade sig litet framåt, men hon upphörde inte att spinna. »Nej, hvad du säger!» svarade hon. »Det var en märklig nyhet.» Det var något i hennes ton, som om hon gjorde narr af honom. — »Det kom en vagn, full af tattare, körande förbi just nu, då Jan och jag stodo på gården. De ropade till Jan, och han svarade dem.» — »Det är då väl inte förbjudet att tala med tattare,» sade modern och lät ganska ointresserad. — »Nej, men de ropade till honom på tattarspråket, och han svarade. Jag kunde inte förstå ett ord.» — »Och nu menar du väl, att eftersom Jan förstår tattarspråket, så är han själf en tattare,» sade modern med den sorglösaste ton i världen och utan att upphöra med arbetet. — »Tror du inte det också?» sade gossen.

Han blef förundrad öfver att modern tog detta så lugnt. »Blir du inte tvungen att skicka honom bort från gården?» frågade han, för han hade alltid hört, att det var omöjligt att ha en tattare i sin tjänst. Han kom ihåg faderns försviflan den där gången, då tattarna hade varit där och han

hade funnit huset utplundradt vid hemkomsten. »Jag trodde, att den här gården var nog hemsökt redan förut,» hade han sagt. »Jag trodde, att det var nog med sanden, ska nu tattarna också komma öfver oss?»

Längre fram på kvällen hade fadern ropat Sigurd till sig. Han hade ställt honom mellan sina knän och börjat tala med honom om tattarna. »Kom ihåg, hvad jag säger dig,» hade han sagt, »och glöm det aldrig! Du skall akta dig för att ha något att göra med tattare, för de äro inte som vi andra, och de bli aldrig som vi. De ha något vildt i sig, så att de inte kunna förmå sig att bli boende under tak, utan jämt ska de stryka omkring på landsvägen. De kunna inte bli så pass tama, att de kunna göra ordentligt arbete, utan de vilja lefva af hästbyte och kortspel, när de inte tigga eller småstjäla. Och kommer en tattare så långt, att han arbetar, så skall du aldrig se, att han gör något nytt, utan han vill bara flicka och lappa på det, som är gammalt.»

Sigurd såg fadern tydligt för sig, såsom han var, då han sade detta. Han hade varit högtidlig, och orden hade fallit tunga och hotfulla. »Kom ihåg detta, att du skall aldrig lita på en tattare, för de äro inte af vår stam, och de vilja alltid svika oss! De äro mer i släkt med troll och strömkarlar än med oss. Det är därför, som de äro bättre spåmän och spelmän än vi andra, men det är också därför, som de aldrig kunna bli ärliga, kristna människor. De äro lika trollen också i det, att de gärna smyga ner till bygden och smiska och ställa sig in, så att de få tjänst hos oss bönder och bli gifta med våra döttrar och komma åt våra gårdar. Men olycklig den, som får en sådan i huset, för alltid tar trollet hos dem ut sin rätt! De må sträfva emot aldrig så mycket, så sluta de med att förstöra och förskingra och bringa elände öfver alla, som ha trott på dem.»

Sigurd stod stilla bredvid modern och tänkte på detta. Hon var också tyst och dröjde med att svara honom. »Det är väl bäst, att ni låter Jan flytta, så snart som det går an,» påminde han än en gång. — Nu upphörde modern

med arbetet, lyfte hufvudet och såg Sigurd in i ögonen. »Det gör detsamma hvad Jan är af för ätt,» sade hon. »Jag skall gifta mig med honom. Nästa fredag fara vi till prästen och ta ut lysning.» — Sigurd blef som is, men hvad som nu närmast sårade honom, var, att han hade blifvit hållen utanför, att modern hade bestämt allt utan att fråga honom om hans tycke. »Om ni redan har allt klart er emellan, så är det inte värdt, att jag säger något mer!» utbrast han och vände sig för att gå ut.

Men då han slog upp dörren, stod han ansikte mot ansikte med drängen. Jan kom in i rummet med något förfärligt mörkt och dystert öfver sig. Den hopplösaste smärta låg utbredd öfver hans ansikte.

»Jag hör, att Sigurd vill, att jag skall bort härifrån, därför att jag är en tattare,» sade han och gick fram till matmodern med utsträckt hand liksom för att bjuda farväl. »Det blir väl inte annat för mig än att ta till landsvägen igen.» — »Du behöfver inte bry dig om Sigurd,» sade matmodern. »Jag har sagt honom, att vi ämna oss till prästen för att ta ut lysning.»

»Det är inte att tänka på,» sade drängen. Han sjönk ner på en bänk, som om han inte hade kraft att hålla sig uppe, fäste ögonen envist på golvet och satt och slog lufvan mot handen. »Det tjänar ingenting till att söka komma lös ur det,» sade han. »En må göra det bästa en förmår, en må arbeta till blods, så blir en ändå alltid stött tillbaka. Den, som är af bondeätt kommen, han kan aldrig förstå hvad det vill säga att inte ha något annat arf än skojarvagnen. Det finns ingen räddning för mig, utan jag får omigen börja lefva af att byta hästar och förtenna.»

Nu gick matmodern fram till drängen. »Jag har sett hur du har bjudit till,» sade hon. »Jag tror, att Sigurd också har sett det. Jag tänker, att han är så storsinnad, att han litar på dig.» — »Nej, det är inte att begära,» sade drängen. — »Men i alla fall är det jag, som har att befalla här än så länge,» fortfor matmodern. — »Det kan aldrig hända, att jag stannar här en dag mot Sigurds vilja,»

svarade Jan. »Gården är ändå hans, och det skulle bara bli söndring mellan er och honom, om jag blefve kvar.»

Det uppstod en rätt lång tystnad, sedan Jan hade sagt detta. Sigurd förstod, att modern nu väntade af honom, att han skulle be Jan stanna, och han var själf så rörd öfver hans ord, att han var mycket benägen för att göra detta. Men så kom han ihåg faderns ord om tattare, och det uppstod sådan strid och oro inom honom, att han ingenting förmådde säga. Han skulle vilja veta om det inte kunde finnas en ärlig och duglig karl också bland tattarna, och om inte Jan var en helt annan man än alla de andra.

Jan höll sig alldeles stilla. Han hade upphört att slå med mössan och satt och stirrade framför sig med dystra blickar, som om han såge ut öfver ändlösa vidder af olycka.

Så blef det modern, som bröt tystnaden. »Jag vet hvad det skulle ha blifvit för en man af dig, om du hade fått stanna här hos oss,» sade hon. »Och jag vill inte, att du skall ner i eländet igen. Därför vill jag följa dig, om du går.» — »Det får ni aldrig!» ropade drängen raskt. »Skulle ni dra omkring som skojarkäring, ni, som har varit bondhustru!» — »Det får jag finna mig i, om du inte tycker, att du kan stanna här.» — »Nej, detta går jag aldrig in på!» utbrast drängen. »Tack för att ni vill det! Men inte skall jag dra er med mig i olyckan.»

Sigurd teg alltjämt. Men nu var det inte utan, att han började blygas öfver sig själf. De andra två voro färdiga till allt, hvad som vackert och ädelt var, medan han stod och var hård och misstrogen!

Ändtligen steg tattaren upp, gick fram till Sigurd och bjöd honom handen. »Farväl, Sigurd!» sade han. »Du skall inte tro, att jag är ond på dig. Du har nog hört så mycket dåligt om oss tattare, att jag förstår, att du inte kan tro godt om någon af oss.»

Sigurd räckte honom inte handen, inte heller sade han något. Han var nu så öfverväldigad af de andras ädelmod och så skamsen öfver sin hårdhet, att han kände, att han i nästa ögonblick skulle brista i gråt. Men det ville han

inte att någon skulle se, utan han sprang på dörren. Redan ute i förstugan kom gråten öfver honom, så att han stortjöt.

Nästa dag var Sigurd mycket stilla och tyst. Han satt på ekbrädan framför förstudörren utan att ta sig något före. Jan gick och sysslade på gården, och gossen följde honom med ögonen, men gick inte fram till honom. Jan ropade honom till sig och talade vänligt och gladt till honom, som han brukade. Sigurd blef glad, och sedan följde han med honom hela dagen. Modern var också god mot Sigurd, men han tycktes inte sätta så mycket pris härpå. Han tycktes vara en af dem, som inte kunna älska mer än en i sänder, och all kärlek, som han förut hade hyst för modern, hade han öfverflyttat på Jan.

Det var gifvet, att Sigurd inte mer satte sig emot giftermålet, utan lysning blef uttagen och bröllop hållet, som bestämdt var. Det blef ett stillsamt bröllop. Endast de närboende voro inbjudna och ingen enda af Jans släkt. Jan själf var mycket allvarlig, var inte tillsammans med ungdomen, utan satt och talade förstånd med de äldre karlarna. Folk började tro godt om honom, och på vägen från bröllopsgården sade några, att det kanske ändå vore möjligt, att en tattare kunde bli en ordentlig och skötsam man.

När Jan hade varit gift ett par veckor, började han och Sigurd en dag att gräfva en ny brunn. Då de arbetade sig ner i marken, träffade de på flera olika jordlager. Öfverst låg en tunn skorpa af matjord, därunder låg ett lager sjösand och under detta groft grus och lera. Ibland stötte de på gamla knifblad och nycklar, som hade blifvit nerbäddade i jorden för många år sedan. Alltsom arbetet fortgick, blefvo de allt gladare åt det. De gräfdde häftigt för att få se hvad de närmast skulle finna och skämtade med hvarandra om att de nog torde kunna råka på både guld och silfver. När de hade kommit ett par alnar djupt, stötte de ånyo på sjösanden, och under denna funno de en ny sorts lera. Så fort Jan såg den, gaf han till ett utrop, böjde sig ner och tog upp litet, som han klämde mellan fingrarna. Till sist smakade han också på den. »Var det inte det jag

sade, att vi skulle finna guld!» utbrast han. — »Hvad är det då, som du har funnit?» frågade Sigurd. — »Jag skall ingenting säga, förrän jag har blifvit säker på min sak,» svarade tattaren.

I detsamma kom hustrun och kallade på Jan. »Du får komma upp och hjälpa mig, Jan,» sade hon. Jan och Sigurd tittade på samma gång upp öfver brunnskanten och sågo, att ett par skojarvagnar af det vanliga slaget hade kört in på gården. De mörklagda karlarna med ansiktena märkta af många ärr och skråmor, de fula kvinnorna och de skrikande, påflugna barnen voro också med. Sigurd blef ängslig vid synen, och han tyckte, att också Jans ansikte för-mörkades.

»Kan du inte köra bort dem, Jan?» frågade hustrun med bekymrad röst. — »Det kan jag väl inte,» sade Jan och skrattade. »Det är ju far och mor och syskona mina, som äro komna för att se hur jag har det.»

Han hoppade upp ur gropen och gick fram till de nykomna. Det var ännu en viss tveksamhet öfver hans hållning, men ju närmare han kom de sina, desto fortare gick han, och när han stod midt ibland dem, slog han ut med armarna och ropade högt som en, som har kommit ut ur ett fängelse. Han blef så yr af glädje, att han företog sig alla möjliga galenskaper. Han sprang med ett hopp upp på den ena hästen, stod och balanserade på hästryggen en sekund och for så ner igen. Han började brottas med den äldste af bröderna sina, och ögonblicket därefter var han inne i barnflocken, kastade sig på marken och tumlade om med alla de vilda ungarna.

Sedan blef det kalas hela dagen. Jan gjorde nästan ingenting annat än spelade fiol. Det var stort dryckeslag, men Jan drack inte mycket själf, utan han spelade. På kvällen blef det dans, och Jan dansade med, men spelade likafullt.

Sigurd satt med i stugan. Han tyckte lika illa om de andra tattarna som förr, men han kunde inte stå emot lusten att se på Jan och höra honom spela. Och ju längre han lyssnade, desto lättare och bekymmerslösare kände han sig.

Det var, som om han nu för allra första gången började förstå, att det kunde vara roligt att lefva. Alltid hade det legat och tyngt ner honom, det där, att han skulle kämpa med flygsanden, han liksom förfäderna, att han skulle hålla gården vid makt, han som de. Men det var ju inte att glömma gården, att man någon gång kände sig glad.

Det föll sig sedan så besynnerligt, att Tattar-Jan aldrig kom att fortsätta med gräfningen af brunnen. Nästa dag, sedan släktingarna voro resta, lade han sig att sofva, och då han vaknade fram på eftermiddagen, stod ett bud där från den rikaste bonden i socknen med en bön till Jan, att han skulle komma och hjälpa honom. Han höll på att fira bröllop åt sin dotter, men den spelmannen, som han hade bådadt, hade blifvit sjuk, och nu hade han huset fullt med folk, som bara längtade att få börja dansa, men ingen spelman. Jan följde med och Sigurd äfven. De voro borta i tre dar. Då de kommo hem igen, voro de trötta och håglösa och hade inte lust att börja något arbete. Sigurd hade dansat och druckit, lekt och skämtat. Han gick omkring helt yrvaken och kunde inte komma ifrån sin förvåning öfver att lifvet hade sådana härligheter att bjuda på.

Det såg ut att vara förutbestämdt, att hvarje gång som de talade om att börja gräfva brunnen, skulle det komma främmande. Som oftast var det någon af Jans anhöriga. Han tycktes vara släkt med alla tattare, som funnos i Halland, och alla gaf han ett så godt mottagande, som det var honom möjligt. Det tog hårdt på förråden i visthus och kornbod, och då Jan var ensam med Sigurd och hustrun, klagade han öfver att hans eget folk bragte honom till tiggarslafven. Men då de kommo, tvekade han aldrig att på bästa sätt undfägna dem. Ibland lockade de honom att spela kort, och en gång lyckades det en tattare att spela af honom en ko. Till hustrun och Sigurd sade han, att han hade sålt kon, men de fingo veta af andra hur saken förhöll sig.

Kon var ju Sigurds liksom hela egendomen, och när han fick veta, att Jan hade spelat bort den, blef han mycket

uppretad. Det var, som om detta med ens skulle ha öppnat hans ögon, så att han såg hur det stod till på gården.

Bredane var ju redan förut så fattigt, att det hade fordrats den största sparsamhet för att kunna lefva där. Men än fattigare hade det nu blifvit under Tattar-Jans regemente. Sigurd tyckte, att han hela sista året hade gått i en dröm. Nu såg han hur nersandade fälten hade blifvit. Det fanns knappt ett fält kvar, som dugde att odlas. På våren hade Jan sått i nakna sanden, och endast några enstaka strån voro uppkomna. Hela Sigurds fädernearf höll på att gå till spillo.

Sigurd gick in i storstugan för att tala med Jan, men Jan stod och spelade, och Sigurd kom sig inte för att afbryta honom, utan satt med tungt hjärta och lyssnade. Som alltid blef han så småningom lugnare till sinnet, då han hörde Jan spela. Han tänkte på det stränga, tunga lifvet, som de hade fört, innan tattaren kom i huset, och han undrade om han nu själf ville börja om det på nytt.

Helt hastigt afbröt Jan midt i spelet. »Säg mig nu en sak, Sigurd!» sade han med ovanligt mild röst. »Vill du, att jag skall gå min väg och lämna dig och det, som ditt är, i fred?» Sigurd blef alldeles häpen, för han hade just nyss tänkt på hur han skulle bära sig åt för att få bort honom. Han kunde ingenting svara. »Säg bara ett ord, om du vill bli af med mig!» sade Jan. — Då kände Sigurd, att hjärtat drog sig samman vid tanken på att Jan och han skulle skiljas. »Nej, jag vill nog, att du skall bli kvar,» sade han. — »Ställ då inte mig till svars för hur det kommer att gå med din arfvedel», sade Jan, »för detta, som jag nu erbjöd mig att göra, var ärligt menadt.»

Det dröjde inte heller så länge, innan den dagen kom, då Sigurd måste draga ut med tattarvagnen. Det fanns inte en matbit kvar i vishuset, intet tjänstefolk i stugan, ingen ko i lagården. Det fanns ingenting mer än en arbetsvagn och en häst, för dem hade Jan inte velat göra sig af med. Den dagen, då de inte hade något mer att lefva af, spände Jan hästen för vagnen och lastade den med

grytor och pannor, gamla täcken och kuddar och med sina förtennarverktyg. Till sist kallade han på hustrun. Hon kom ut med ett litet barn på armen och satte sig på lasset.

Sigurd hade inte tagit någon del i alla förberedelserna. Han satt och såg på, hur de andra gjorde sig i ordning att fara, utan att röra sig ur stället. »Hur det blir, skall jag inte vika från gården,» tänkte han. »Om jag än skall svälta ihjäl här, så nog skall jag bli kvar till det sista.»

Jan och modern tycktes också ta för afgjort, att han skulle stanna. Ingen af dem sade ett ord om att han skulle med. Men alltsom stunden för deras afresa nalkades, blef hjärtat allt sjukare på Sigurd. Han lät dem dock säga farväl och fara från gården, utan att han rörde sig. När vagnen körde ut genom gårdsledet, kom ensamhetens fasa med all styrka öfver Sigurd, och han grep med händerna om bänken för att hålla sig kvar och inte skynda efter. I det samma vände sig Jan om än en gång och såg på Sigurd. Sigurd reste sig upp, och då Jan märkte detta, började han vinka åt honom. Och med ett par långa språng var Sigurd framme vid vagnen och uppe i den.

Efter detta följde Sigurd Jan under ett par år på hans resor genom landet. De färdades vanligen så, att Jan och Sigurd vandrade bredvid lasset, men hustrun och barnet åkte. Då de kommo i närheten af en gård, höllo de stilla vid vägkanten. Sigurds mor gick då fram till gården för att tigga mat och säd och för att fråga om det fanns några koppar-kittlar, som behöfde förtennas, men karlarna stannade kvar vid lasset. Svårast var det för dem att få tak öfver hufvudet till natten. Ofta blefvo de tvungna att sofva under bar himmel, men snart nog vande de sig också vid detta. Hvarhelst det hölls en marknad, om det så var djupt inne i Småland eller längst nere i Skåne, passade de på att vara med om den. Där träffade de samman med hela skaror af det öfriga vandringsfolket, och i deras sällskap lefde de om i sus och dus flera dagar. Jan drack mycket under sådana marknadsdagar, och Sigurd kom också i vana att dricka. Vid jultiden, då det blef kallt på allvar, brukade de upp-

höra med kringströfvandet och vände om till Bredane. Där stannade de, så länge som det fanns något kvar af de matvaror, som de hade tiggat samman under resorna. Sedan drogo de ut igen.

Detta lefnadssätt hade tatarfolket fört, alltsedan det hade kommit in i Sverige, och Jan begärde inte bättre än att få fortsätta därmed. Han sade nu gång på gång, att det hade varit en dårskap af honom att försöka bli bofast. Han måste vara fri, han måste när som helst kunna draga hvar han behagade.

Det kunde också se ut, som om äfven Sigurd skulle ha varit nöjd, och som om vänskapen mellan honom och Jan alltjämt vore lika stor. Det fanns dock tecken, som tydde på att Sigurd tärdes af en inre oro. Han drack mycket, men inte som den, som är glad åt att dricka, utan likt en, som bara dricker för att döfva en sorg. Han hade också blifvit retlig, och den minsta anledning kunde försätta honom i häftig vrede.

Medan de drogo fram och åter genom Halland, träffade de ofta på stora flygsandsfält, och då kom Sigurd alltid i tungt lynne. En dag, då de färdades öfver ett sådant där ofantligt sandfält, sade Jan: »Här fanns det skog förr i världen. Det har jag hört min far berätta. Det är märkvärdigt, att allt har kunnat bli så ödelagdt.» — »De ha väl gått sin väg och lämnat allt vind för väg, de, som borde ha kämpat mot sanden,» svarade Sigurd bittert. — »Menar du det?» sade Jan raskt. »Då vill jag säga dig, att du kan gå hem och ösa bort sanden från dina åkrar, när du vill. Det är ingen, som håller dig kvar här.» — »Du vet nog, att jag inte kan gå hem och arbeta,» genmälde då Sigurd. »Jag är snart lika god tattare, jag, som du. Jag tycker om brännvin och kortspel, och jag vill ingenting göra. Jag är alldeles sådan, som du har velat ha mig.»

En annan dag hade de kommit att följa en väg, som löpte fram i randen af ett stort sandfält. Här hade man gjort försök att binda sanden, och en mängd tallplantor hade blifvit utsatta. En af dessa växte tätt vid vägkanten, och

då Jan gick förbi den, sparkade han upp den med foten. »Hvad är det du gör?» sade Sigurd med skarp röst. Han rynkade pannan och såg ut, som om han hade lust att kasta sig öfver tattaren. — »Jag sparkar omkull den här plantan, och jag skulle ha lust att sparka omkull alla de andra också,» svarade Jan. — »Hvad kan det göra dig för en glädje?» frågade Sigurd. — »Jag kan inte säga dig hvad det beror på,» sade Jan, »men i de länder, där det finns stora, nakna fält och stora, öppna hedar, där trivas tattarna. Men där bonden går fram och sår och sätter, där kunna vi inte härda ut i längden.» — »Det kan så vara,» sade Sigurd, »men nu skall du ändå sätta ner den där tallplantan i jorden igen.» Jan tycktes knappt förstå hans mening. Han stod bara och stirrade. »Sätt ner den, eljest skall det bli en annan dans för dig den dag, då jag blir myndig!» skrek Sigurd. Jan böjde sig och satte ner plantan. Då han reste sig, såg han på Sigurd med en lömsk blick, men han sade ingenting.

Det var mycken undran bland Sigurds grannar öfver att han, som var af så god ätt, kunde hålla ut bland tattarna, och många väntade, att han skulle skilja sig från dem, då han ändtligen blefve myndig. Men om detta hade varit meningen, kom det aldrig till utförande, för på själfva myndighetsdagen blef han häktad för stöld. Han och Jan och modern voro ute på de vanliga ströftågen, och på morgonen hade Jan väckt Sigurd och bedt honom, att han skulle köra vagnen den dagen, därför att Jan skulle spela till dans på ett gille. »Om du inte kör alltför fort, skall jag nog hinna upp er i morgon bittida,» hade han sagt.

Sigurd gick och tänkte på mångahanda den dagen, medan han drog framåt vägen. Förut hade han sökt inbilla sig, att han skulle vända om hem och upptaga sin fars gärning, bara han blefve myndig, men nu kände han, att han inte hade kraft till det. Hela egendomen var nu nersandad, inte en fotsbredd jord var bar, och omkring boningshuset lågo sanddrifvorna långt uppåt väggarna. Han förstod knappt hvad han skulle uträtta därhemma. Hvad tjänade det till att kasta bort arbete på det, som var lönlöst?

Knappt hade Sigurd beslutat att lämna gården åt sitt öde, förrän han blef anropad af ett par främmande karlar. Han höll stilla, och de gingo fram och betraktade hans häst. Det var en ny häst. Jan hade kommit med den förra kvällen och sagt till Sigurd, att han hade köpt den af en bonde i Frillesås. Nu visade det sig, att hästen var stulen, och Sigurd, som gick och körde den, blef häktad som hästtjuf.

Sigurd blef inte synnerligen orolig för anklagelsen. Han kunde kalla fram en hel mängd folk till vittne på att han inte hade varit i Frillesås dagen förut. Han följde med i häktet utan motstånd och var viss om att han skulle bli frikänd, så snart målet kom före på tinget.

Den förste Sigurd såg, då han trädde in i tingssalen, var Jan, som satt där midt ibland en hel skara tattare. »Jan är kommen hit för att hjälpa mig,» tänkte han, för han visste, att alla dessa karlar hade reda på hvar han hade varit hela den dagen, då stölden hade skett. Men då sedermera vittnena uppropades och började aflägga vittnesmål, visade det sig, att den ene efter den andre hade sett honom på vägen till Frillesås, ja, till och med framme vid byn. En del hade mött honom midt i natten, då han hade kommit farande med den stulna hästen.

Jan själf fick inte vittna, men Sigurd väntade hela tiden, att han på ett eller annat sätt skulle gripa in och göra slut på osanningarna. Men Jan gjorde ingenting för att bistå honom, och alltsom saken ställde sig sämre för Sigurd, fick Jans ansikte ett uttryck af den djupaste grämelse. En gång möttes deras ögon, och då såg Jan på Sigurd så, som en god far ser på en vanartig son, som har kommit på villovägar.

Då Sigurd mötte den blicken, blef han först som förstenad, men snart började ett småleende leka på hans läppar. Han hade sett, att allt, som stod att läsa i Jans ansikte, var lögn. Han hade sett, att Jan var glad, att det var Jan, som hade satt in honom, och att det var Jan, som styrde om, att han blef dömd.

Men det märkvärdiga var, att när Sigurd fick allt detta

klart för sig, spred sig en glädjekänsla genom hela hans varelse. Han förvånade sig öfver sig själf, som kunde känna det så. Han förstod, att han skulle bli dömd till flera års straffarbete, men han kände sig som en, som återfår friheten.

Då Sigurd fördes tillbaka till häktet och blef ensam där, kände han, att han helt plötsligt hade blifvit en annan människa. Från det ögonblicket, då han hade sett Tattar-Jan in i själen och sett, att han innerst inne var falsk och hård, blef han löst från många års förtrollning. Han hade varit under en annans välde, och det var glädje i hans själ öfver att den nu fick bli fri igen. Men på samma gång, som han på detta sätt vaknade upp, såg han också sig själf sådan, som han hade varit, och en stor förfäran grep honom därvid.

Då Sigurd nästa gång fördes inför rätta, sökte han knappast att försvara sig. Sak samma, om han var oskyldig till häststölden! Han kände sig ändå som en stor brottsling. Han var i den sinnesstämningen, att han tyckte om att lida. Och han var också nöjd med att han på detta sätt blef skild från allt det gamla, från allt, som hade lockat och frestat.

När domen föll, tänkte han knappt på hvad den innebar. Han stod i samma ögonblick och dömde sig själf till lifstids straffarbete. Det var förfädernas kamp, som han ville ta upp, så hopplöst det än kunde synas.

Det kom också verkligen en dag, då Sigurd vände om till hemmet och började arbetet. Han inrättade sig så, att han på vintrarna drog ner till Skåne som tröskare, och på våren vände han om hem med så mycket lifsmedel, att han kunde stanna på Bredane till nästa höst.

Han sökte att plantera strandråg och tall för att binda sanden, hade ingen stor framgång, men arbetade oförtrutet, såsom han hade ådömt sig att göra.

En dag kom han att tänka på att det skulle vara godt att ha en brunn i närheten, och han började gräfvä en sådan ungefär på samma ställe, där han och Jan en gång hade arbetat. Då han hade kommit ett par alnar djupt, träffade han på

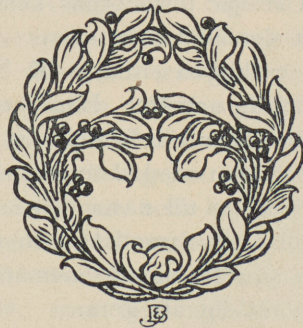
ett märellager. Han hade lärt sig nere i Skåne hvad märell duger till, och fastän han numera var en mycket stilla man, blef han yr af glädje.

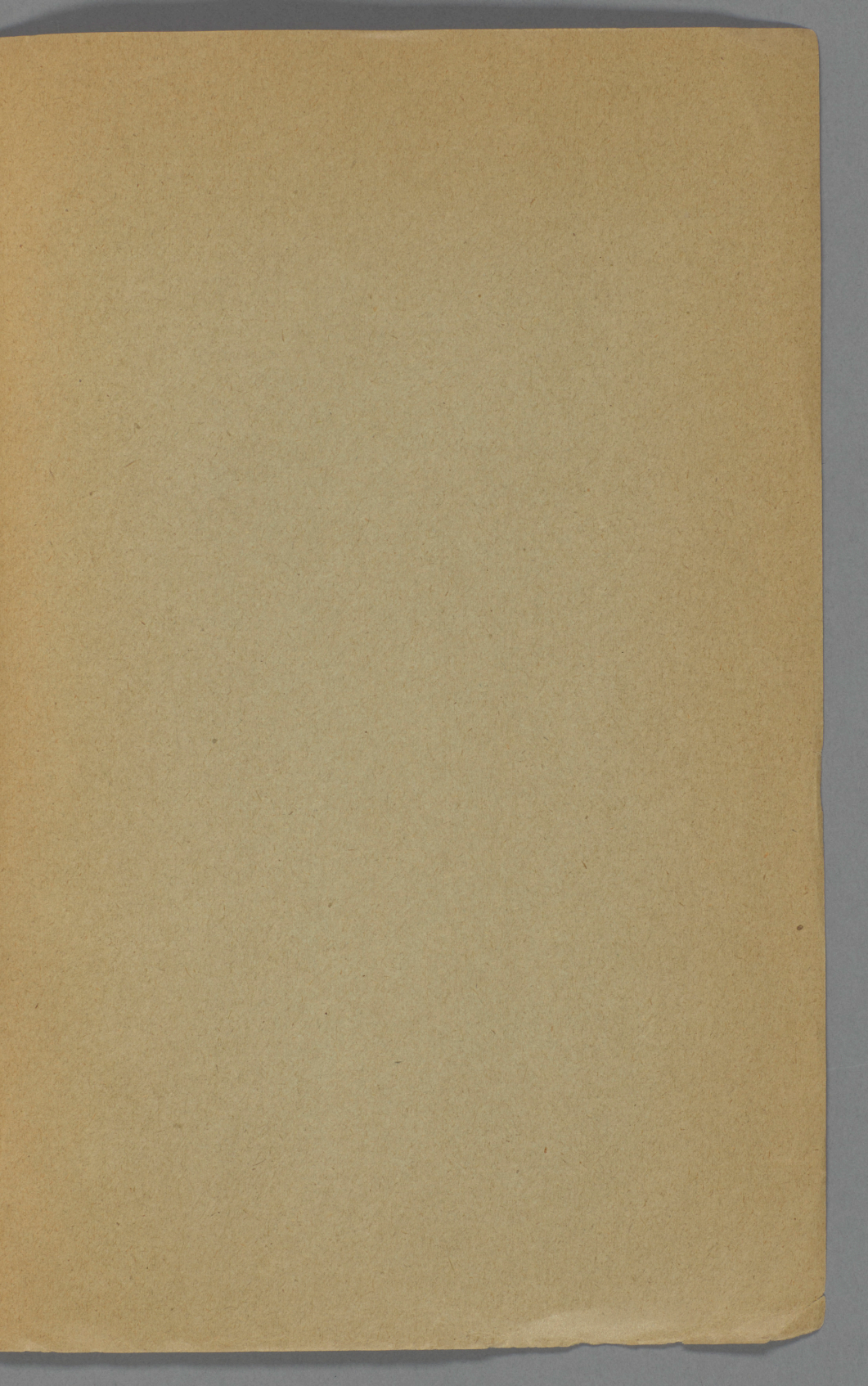
Nu visste han inte bara hur han skulle få makt med sanden, utan också hur han skulle göra den fruktbarande. Nu var det slut med straffarbetet, nu vidtog ett arbete i hopp och glädje. Han såg sig redan i tankarna som ägare till en stor, rik gård.

Med ens mindes han nu hur han och Jan hade arbetat för att gräfvä en brunn, och att Jan då hade tagit upp en klump lera och sagt, att han hade funnit guld.

»Han visste detta med märgeln, han visste det hela tiden!» tänkte Sigurd. »Och han valde att dra omkring som en tiggare framför att stanna hemma och göra oss alla rika!»

Men denna tanke väckte inte hat eller bitterhet hos honom, utan bara ett stort medlidande. Han förstod, att tattare inte hade kunnat tänka eller handla, som han borde ha handlat. Han var af en annan art, och han måste lefvä så, som hans art bjöd honom. Om det lände till lycka eller olycka för honom själf och för andra, så måste han dock vara sådan, som naturen hade danat honom.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1910.
